

Miskolci Egyetem Comenius Főiskola Kar

Sárospatak

Erdőpedagógia- tapasztalati tanulás

**Konzulens oktató:
Sontráné Bartus Franciska
főiskolai tanársegéd**

**Készítette:
Klima Enikő
főiskolai hallgató**

Tartalomjegyzék

1.	A témaválasztás indoklás.....	3
2.	Az erdőpedagógia.....	6
2.1.	Az erdőpedagógia kialakulása, jelentősége.....	6
3.	Erdei iskola kialakulása.....	8
3.1.	Az erdei iskola kapcsolata a neveléssel és az oktatással.....	12
3.2.	Az erdei iskola tervezése.....	15
3.3.	Projekt módszer.....	17
4.	Erdei iskolai projektek bemutatása.....	20
4.1.	Páfrány tanösvény projektje.....	20
4.2.	Sárospatak projektje.....	21
5.	Kutatás.....	22
6.	Befejezés.....	26
7.	Felhasznált irodalom.....	27
8.	Mellékletek.....	28

Az erdő fohásza

1. A témaválasztás indoklása

Soha nem gondoltam volna, hogy egyszer TDK dolgozatom alappillére lesz Az erdő fohásza, melyet gyerekkori kirándulásaim során a makkoshotycai erdőben tátott szájjal olvastam. Már akkoriban megfogtak ezek a gondolatok, melyekről évről-évre egyre komolyabban eltöprengtem. Először csak a nagy betűket olvasva ébredtem rá arra, hogy nem szabad a természetben rombolni, később próbáltam értelmezni a sorokat, ma viszont már tudom, minden mondat, minden szó mit rejt, mit jelent. Mondanivalója az elejétől a végéig egy-egy fa, cserje, kis virág könyörgése lehet.

Mindezeket olvasva, nagy szavaknak tűnik, de boldogsággal tölt el, hogy legkedveltebb témámról, a gyönyörű zöld árnyalatokban pompázó természetről írhatok.

A dolgozatom témáját, azért választottam, mert gyermekkorom nagy részét a Zempléni-hegység lábánál lévő kisfaluban, Makkoshotykán töltöttem. Már ebben az időben nagyon sokat jártam az erdőbe szüleimmel és nagyszüleimmel, akik a természet szeretetére, tiszteletére és megóvására neveltek.

Nagyapám az akkori erdőgazdaságban dolgozott, ezért mindent tudott az erdő titkairól, állatok szokásairól és beavatott olyan titkokba, amelyet sem a tankönyvekből, sem filmekből nem lehet megtanulni. Annyira megszeretette velem a természet szépségét, hogy mai napig is, ha tehetem a szabadban kapcsolódom ki. Miután nagyapám „eltávozott” emléke előtt tisztelgek, és büszkeséggel tölt el, hogy tőle vett ismeretek, tudásanyagok, általam közvetítve a felnövekvő nemzedékben éljen tovább.

Életemben nagy teret kaptak a rendszeres túrák, erdei felfedező körutak, a Zempléni-hegyek csodái. Lehetőségem nyílt ezeknek a megtekintésére, s most már az erdőben járva felismerem a különböző fafajtákat, gombafajtákat, növényeket, állatokat.

Fő törekvéseim között szerepel, hogy a gyerekek többsége tisztában legyen azzal, hogy mennyiféle színnel, hanggal és formával találkozhat a természetben. Szeretnék olyan tanítónak válni, aki mellett a tanulók észrevétlenül rászoknának a természet szeretetére, igényükké válna a zöld világ megismerése. Idővel szokásukká alakulna az önkéntelen segítségnyújtás a természet felé, és tisztában lennének azzal, hogy előbb-utóbb a környezet meghálálja mindezt. Már kisgyermekkorban szeretném a kicsikbe nevelni, azt aényt, hogy „minden ember életében el kell ültetni egy fát, hogy maradandót alkosson.” Céloom környezeti neveléssel, hogy túrákkal kiszakítsam a gyermekeket a nagyvárosok

szennyezett levegőjéből, s megtapasztalják, hogy a fák, cserjék rengetegében a levegő tisztább, láthatóbb. Sokkal több élményhez, tudáshoz juthatnak a diákok, ha a környezetben sajátítják el az egyes tananyagokat, tanulmányi kirándulásokkal egybekötve, mivel a tapasztalatszerzés útján jobban rögzülnek az új ismeretek.

Szerencsés természeti adottságokkal megáldott helyre születtünk, melynek titkait, rejtelseit kötelességünk felfedezni, állatvilágát megóvni, életüket segíteni. Körbe vesznek minket a Zempléni-hegyek, hegységek, környékünkön bejárhatunk több tanösvényt, illetve lakóhelyünkhöz közel található a Világörökség részét képező Tengerszem.

Fontosnak tartom, hogy ezt a tudást a felnövekvő generációknak átadjam, rögzítsem. A szabadban eltöltött idők jó lehetőséget biztosítanak arra, hogy a nebulók megismerkedjenek az erdő növény- és állatvilágával, társas kapcsolataik, toleranciájuk erősödjön.

Gondolataimat Az erdő fohászával kezdtem, s a Bibliában olvasott remény gondolatokkal szeretném befejezni:

„Még a fának is van reménysége:

ha kivágják, újból kihajt,

és nem fogynak el hajtásai.

Még ha elvénül földben gyökere,

ha elhal is porban csonkja,

a víz illatától kihajt,

ágakat hoz, mint a csemete.”(1)

Remélem, hogy az általam tanított csemeték is hozzám hasonló módon fognak gondolkodni a természetről, és egyszer talán én is olyan példakép lehetek, mint számomra nagyapám.

---

(1) Jób könyve 14/7,8

2. Erdőpedagógia

2.1. Az erdőpedagógia kialakulása, jelentősége

Az Erdőpedagógia, mint új tudomány pár évtizede került be a mindennapi szóhasználatunkba. Az erdőpedagógia, „a környezeti nevelés olyan speciális területe, ahol a nevelés helyszíne az erdő, a programjaiban erdészeti ismeretek (az erdei életközösségről és az erdőben folyó gazdálkodásról szóló ismeretek) bemutatása dominál. A foglalkozások erdész vezetésével vagy közreműködésével folynak.

Az erdőpedagógia a természet rendszerszerű működésének elvét az erdei életközösség példáján keresztül próbálja bemutatni. Egyben igyekszik tudatosítani, hogy az erdő nem csak tiszta természet, hanem kultúra- és gazdasági térség is egyben, ahol ennek következtében folyamatosan jelen van az ember. Az ember és a természet közötti harmonikus kapcsolat lehetőségét a fenntartható, természetkímélő erdőgazdálkodás hosszútávra tervező példáján keresztül mutatja be.”(2)

A 90-es években először Németországban alakult ki *Waldpädagogik* néven, ezt a kifejezést az erdőmérnökök használták. Számukra az erdő megismertetése volt a fontos, és az erdőtudat, illetve a környezettudat, valamint az ehhez tartozó magatartásformák kialakítása az emberek mindennapi életében. Az erdészek és erdőmérnökök szóhasználatában volt elterjedt ebben az időben. Különböző tanösvényeket létesítettek, erdei iskolákat hoztak létre, hogy az emberekkel megszerettessék a természetet. Előadásokat, túrákat szerveztek, hogy a lakosság mindegyik rétegéhez eljusson az újfajta tanulási-tanítási módszer.

Hazánkban, ha az erdőpedagógia keletkezéséről beszélünk, akkor három fontos dátumot kell megjegyeznünk.

- „1988- Pilisi Parkerdőgazdaság Visegrádi Erdészeti – Mogyoróhegyi Erdeti Művelődési Házának az átadása
- 1988 - Sopron (a magyar erdészeti felsőoktatás fellegvára)
A Soproni Süni Klub megalakulása
- 1989 - Szolnok – Nagykunsági Erdőgazdaság Szolnoki Erdészeti Erdeti Művelődési Házának az átadása” (3)

---

(2) <http://www.nyirerdo.hu/erdeiiskola.aspx>

(3) <http://www.kerekerdo.org/pdf/Erdeszeti%20erdei%20iskolak%20Szabo%20Lajos.pdf>

Ezek voltak az első erdőpedagógiai kezdeményezésre kialakult intézmények, melyeket erdészek, erdőmérnökök, úttörők hoztak létre. Erdei iskolákat alapítottak, hogy a gyermekeket környezettudatos életmódra neveljék. A foglalkozások célja az volt, és ma is az, hogy ne csak a fiatalokkal, hanem a felnőttekkel is megismertessék a természet növény- és állatvilágát, valamint az élővilág értékeit, titkait. Azért tartották fontosnak kialakítani az erdőpedagógiát, mint tudományt, mivel a természeti környezet folyamatos romlását csak úgy tudjuk megakadályozni, ha a környezet harmonikus magatartást és elpusztulásának megelőzését beépítjük a napi életvitelünkbe.

Az Erdőpedagógiával, mint új tudománnyal tantárgyi keretek között ismerkedtem meg. Elsajátíthattam az élő természet fennmaradásához, felelősségteljes magatartással rendelkező nemzedék formálásához, egészséges életmódjuk valóra váltásához tartozó ismereteket. Lényegesnek tartom, tanító jelöltként a felnövekvő generáció számára átadni, a tanult és tapasztalt ismereteimet, hogy elkerüljük a természet pusztulását. A környezet- és természetvédelem jelentőségének hangsúlyozása az egyik alapvető feladatunk, mivel ezzel elősegítjük a környezetbarát magatartásformák kialakulását, fenntartását. Ennek a tantárgynak a bevezetése, azért hasznos, mert azok a pedagógusok, akik tanulták, könnyebben beépíthetik az egyes tananyagokba, tantárgyakba a környezet iránti gondoskodó, értékmegóvó viselkedést.

3. Erdei iskola kialakulása

„Az erdei iskola az anyaiskola székhelyétől különböző helyszínű, a környezet adottságaira építő többnapos tanulásszervezési forma. A terepi ismeretszerzést közös cselekvéshez köti. A tanítás helyszínével szorosan és szervesen összefügg a tananyag, a képességfejlesztés és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció.” (Lehoczky János) (4)

A reformpedagógia mozgalmának időszakában alakultak ki a mai erdei iskolák ősei. Németországban egészségügyi okok miatt jöttek létre, mivel a fellendülő iparosodás, a nagy városok szennyezett levegője rengeteg halálos áldozatot követelt. A gyerekeket, hogy megóvják ezektől a tényezőktől kényszerűen táborokat szerveztek. A járványok elterjedése miatt, több országban intézményeket hoztak létre a szabadban, hogy a tanulókat kiemeljék a fertőzött városokból. Az erdei iskola elődjét 1904-ben Berlin melletti Charlottenburgban hozták létre, melynek célja az volt, hogy a szabad levegőn tanuljanak a gyerekek, melyet Freiluftschulenak „szabadlevegős iskolának” neveztek. Az I. világháborút követően kialakult az erdei iskolák hálózata, több nemzetközi országban. Természeti környezetben erre a célra építettek intézményeket, ahová a gyerekek járhattak iskolába. A tanítási rendszer eltért a hagyományostól, mert sokkal több időt töltöttek a szabadban, szellemi, fizikai, gyakorlati munkát végeztek, ezáltal több ismerethez, tudáshoz juthattak. A pedagógusok célja az volt, hogy sokoldalúan képzett, egészséges embereket neveljenek.

Hazánkban 1908-ban Mátyásföldön hozták létre az első ún. reform-nevelőintézetet, amely az erdei iskola funkcióit látta el. Az iskola célja a szabadban végzett fizikai termelőmunka volt, a tanulók arattak, szüreteltek, kertgazdálkodással foglalkoztak. A különböző természetismereti jelenségek tudásanyagának elsajátítása megfigyeléshez, kísérletekhez, élményekhez kötődött. A biológiai, földrajzi alapismereteket ezáltal a szabadban, terepen végezték el, ismerték meg. A gyerekek maguk termelték, illetve takarították be a szemléltetéshez, az oktatáshoz szükséges eszközöket. Ahogy a nemzetközi történeti háttér is mutatja, hogy egészségügyi okok miatt létesítették ezeket az intézményeket, úgy Magyarországon is ez volt az elsődleges oka a létrejöttüknek. Ezekben az iskolákban nem a könyv játszotta a főszerepet, hanem a szabadban végzett tanulási folyamat, a természet megfigyelése, tapasztalatok szerzése, mozgásigény kialakítása.

---

(4) http://www.vaiamim.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=274&Itemid=240

A természetet gyógyító, regeneráló közegének és megismerés tárgyának tekintették. Vidéken erre a célra alakították ki a tanösvényeket, ahol a gyermekek megismerhetik az erdei kultúra értékeit. Ennek a kezdeményezésnek fő gondolata a természet bemutatása, megszerettetése, gyakorlati megvalósítása.

Az erdei iskola az erdei SZOT üdülők intézményéből fejlődött ki az 1954-ben indult tanulással egybekötött gyermeküdültetési rendszerrel. Eleinte ezek teljesen ingyen működtek három hetes gyógyüdülések az ország festői körülmények között fekvő területein. Ezeket az üdülőket fejlődésben visszamaradt, fizikailag gyenge, de ettől függetlenül egészséges gyerekek számára hozták létre. Az itt folyó tanulási- tanítási munka célja az volt, hogy lépést tartsanak az anyaiskolával, hogy amíg itt vannak a tanulók, ne maradjanak le a tananyagban. A SZOT gyermeküdülők gyógykezeléseket is biztosítottak a betegségben szenvedő gyermekeknek, valamint rehabilitációs utókezelések is folytak itt az oktatás mellett.

Hazánkban 1985/86. tanévtől működött az első pedagógiailag átgondolt erdei iskola, a modellértékű szentlőrinci kísérleti iskola, az ún. táboriskola. Az iskola önköltségből alakult, és abból is fejlesztette magát tovább, mivel az itt tanuló gyerekek által elvégzett kertészkedésből, földmunkálatokból, a tábor területének karbantartásából befolyt összegből tartotta fenn magát évről, évre. Az oktatás területén az ismeret elsajátítás célja, az objektív valóságból való kiindulás, a problémák felismerése a valóság összefüggéseinek rendszerezésével. A tantestület a helyi adottságokhoz, természet adta lehetőségekhez kötötte a tananyagszervezést. Anyanyelvi tantárgy, program keretében a gyerekek tábori újságot és rádióműsort szerkesztettek, matematikából a geometriai ismereteket a természetben végzett mérések segítségével tanulták meg. Az orosz nyelv elsajátításában pedig az orosz számneveket orosz nyelvű számháború játék során gyakorolták. Cél volt a gyermekek együttműködő képességének, konfliktuskezelések megoldásának kialakítása.

1990-ben létrejött az Erdei Iskola Egyesülete, amelynek célja egységesíteni azokat az iskolákat melyeknek programjaiban szerepel az adott természeti kultúra megismerése, és ennek aktív védelmére nevelése, valamint az adott település társadalmi sajátosságainak, az ember alkotta környezetnek a felfedezése. Másik célja szervezett keretben biztosítani a helyi természeti és ember alkotta kultúrák védelmével, természetvédelemmel foglalkozó egyesületek nevelésére, segítésére.

Legfontosabb tevékenységi területei:

- Állandó kapcsolattartás más erdei iskolákkal, az információ cserét folyamatosan megjelenő hírlevelekkel biztosítják. A kapcsolattartás kisebb regionális találkozók keretében történik, ahol tapasztalatok cseréje folyik.
- Az erdei iskola tanulószervezési módjának elterjesztése minél szélesebb körben
- Segítségnyújtás azoknak, akik erdei iskolát szeretnének alapítani, szervezni.
- Továbbképzések, országos találkozók szervezése.

Az erdei iskola története két gyökérből ered. Az egyik a pedagógiai, a másik szociálpolitikai, illetve egészségügyi.

A pedagógiai nevelés célja, hogy megszabadítsák a gyerekeket a merev könyvből tanulástól, és a természetben élet közele, gyakorlati tanulással adják át a tudást.

Az egészségügyi célja, hogy a nagy városok szennyezett levegőjétől elhatárolja a gyerekeket, és friss erdei levegőre vigyék őket, amely gyógyító hatású.

Keletkezésük szerint a magyar erdei iskolák három csoportba sorolhatók:

1. Azok az iskolák tartoznak ide, amelyekben a helyszín a meghatározó, az a hely ahová hosszabb- rövidebb időre kimehetnek a tanulók. Meghatározó a hely mivel ahhoz készül a program. A történeti háttér is mutatja, hogy ez az erdei iskolák leggyakoribb formája. Pl. a debreceni Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola erdei iskolája Szarvason található; az ajkai Fekete István Általános Iskolájának a város közelében lévő Parkerdőben; a pécsi Apáczai Csere János Nevelési Központ általános iskoláinak Orfűn van az erdei iskolája.
2. Ide tartoznak azok az iskolák, amelyek különféle munkaformákban rendelkeznek tradíciókkal, gyakorlattal. Nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy szorgalmi időszakban 1-2 hetes projekteket szervezzenek a gyerekeknek. Ilyen a röszei Általános Iskola környezetvédelmi szakköre, amely gazdag tapasztalattal rendelkezik. A Tisza mentén a tanulók vízvédelmi, földtani vizsgálatokat, felméréseket végeznek.
3. Azok az iskolák tartoznak ide, amelyek se helyszínekhez, se programokhoz kötődő tradíciókkal nem rendelkeznek, de igénybe veszik a keretprogrammal rendelkező erdei iskolai szolgáltatásokat.

Ebből is látszik, hogy az erdei iskola nem iskola az erdőben, hanem egy sokkal összetettebb projekt, amelynek tartalmát az adott környezet határozza meg.

„Az erdei iskola helyszín szerint lehet a természetben /harmonikus, védett, problémás környezetben/, létesített környezetben /települési, történelmileg értékes, kulturálisan, interkulturálisan érdekes, tájesztétikailag meghatározott, kommunikáció szempontjából fontos, szociológiailag determinált környezetben, ipari, mezőgazdasági termelés környezetében/” (5)

Az erdei iskola mindig környezet adekvát. Az erdei iskola megvalósításának kétféle módja van a mai gyakorlatban. Az önálló műveltségegységekre épülő, amely az iskola tantárgyak tananyagára épít, de a helyszín adta lehetőségeihez igazítja azokat. A közvetlen tapasztalatszerzést helyezi előtérbe, ezt használja a szemléltetés alap eszközének. A gyermekek érdeklődéséhez igazítja a tanítási egységek időtartamát. Képességfejlesztést hangsúlyoz, segíthet a megfigyelő, vizsgáló, terepi tájékozódási készségek fejlesztésében.

A másik módja a komplex műveltségegységre épülő, amely tantárgyi koncentrációra épít. Az erdei iskola programja összekapcsol minden egyes tananyagrészt, amely azonos képességek fejlesztését végzi. A tanulást a tanítási projekt integrálja.

---

(5) Lehoczky János: Iskola a természetben avagy A környezeti nevelés gyakorlata, Raabe Klett Könyvkiadó Kft., Budapest, 1999, 139-140. oldal

3.1. Az erdei iskola kapcsolata az oktatással

Az erdei iskola, mint kifejezés azok számára, akik nem tudják, hogy mit foglal magába, azt is jelentheti, hogy a gyermekek kiszabadulása a merev iskolarendszerből. Fellendülést, vidám együttlétet, kirándulásokat, felfedezéseket rejt a természet lágy ölén. Amellett, hogy a gyerekek a természetben gyönyörködhetnek, többszöri alkalom után maguktól ráébrednek arra, hogy nyugalmat, lelki békét áraszt. Ez a tanítási-tanulási módszer egy komplex pedagógiai program, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a különböző önismereti, közösségformáló játékokkal, tevékenységekkel a személyiségünk gazdagabbá, színesebbé váljon.

Mivel manapság a kompetencia alapú oktatásra fektetnek fő hangsúlyt, ezért fontosnak tartanám, hogy a természetvédelem és a környezeti nevelés fontossága főbb helyet foglaljon el a célok között. Bár a Nemzeti Alaptanterv és az erre épülő Kerettanterv meghatározza, hogy: „a környezeti nevelés átfogó célja elősegíteni a tanulók környezettudatos magatartásának, életvitelének kialakulását annak érdekében, hogy a felnövekvő nemzedék képes legyen a környezeti válság elmélyülésének megakadályozására, elősegítve az élő természet fennmaradását, fenntarthatóságát (...). A tanulók kapcsolódjanak be közvetlen környezetük értékeinek megőrzésébe, gyarapításába. Életmódjukban a természet tisztelete, a felelősség, a környezeti károk megelőzésére való törekvés váljon meghatározóvá.” (6)

Fontos lenne, környezetismeret órákon a differenciált oktatás, valamint a közvetlen tapasztalatszerzés, és emellett még az is, hogy más tantárgyakban is nagyobb hangsúly legyen a környezeti nevelésen és a természetvédelmen.

A mai oktatási rendszerre is igaz, hogy vannak olyan ismeretek, amelyeket a tankönyvekből nem lehet megtanulni.

A környezetismeret órákon fontos, hogy a tanulók ismerjék meg a környezet élő és élettelen összefüggéseit. A környezeti nevelés érzelmi és értelmi kötődés a környezet elemeihez azok helyreállítása, megőrzése érdekében. Be kell mutatni a témákkal kapcsolatban a károsodás lehetőségeit, összefüggéseket a környezet elemei és a káros hatások között. Minden órán jelenjen meg a környezeti nevelés rész, mely köthető az adott témához.

---

(6) Kosztolányi Istvánné: Az erdei iskola hasznos könyve, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002, 10. oldal

A technika órák lehetőséget biztosítanak a környezeti neveléssel kapcsolatos ismeretek gyakorlati alkalmazására. A környezettudatos létforma bemutatása.

A testnevelés és az egészségtudatossággal kapcsolatos tantárgyak esetében lehetőség nyílik arra, hogy megmutassuk az egészséges állapot és a tiszta, rendezett környezet közötti összefüggéseket.

Matematika óra tartalmi elemeihez törekedjünk, olyan feladatok összeválogatására, melyek nemcsak a természet elemeinek összefüggéseinek bemutatására törekednek, de azok pozitív vagy negatív voltára is.

A tanórán kívüli tevékenységek körébe is beépíthető a környezeti nevelés, a különféle szakkörök programjaiba. Az itt létrejövő munka, ismeretközlés a tehetséggondozást, az egyéni érdeklődések kielégítését biztosítja. A természet-, és környezetvédelemmel kapcsolatos szakkörökbe azok a gyerekek jelentkeznek akik, egy kicsit is érdeklődnek a környezet iránt. A környezeti nevelést különböző szakkörökön meg lehet valósítani. A természetkutató, ahol a természettudományos ismereteiket bővítik a tanulók, megismerkednek mélyrehatóbban a tájakkal, természeti jelenségekkel, a környezeti értékekkel. Vannak olyan szakkörök, amikor túrákat, kirándulásokat szerveznek a gyermekeknek, hogy kézen fogható legyen számukra az a tudás, amelyet elméletben megtanultak. Ezekre azért van szükség, hogy a könyvekből megismert és megtanult tananyagokat felismerjék a természetben. Környezetvédelmi szakkörökön a természet megóvására helyezik a hangsúlyt, különböző megoldásokat, javaslatokat tesznek, hogyan tudnánk még jobban életben tartani az élővilágunkat.

A technika tantárggyal kapcsolatos szakkörökön a háztartás, a kertgazdálkodás környezetbarát módjaira tanít, a népi hagyományok megismertetésére törekszik, valamint a természetes anyagok használatát szorgalmazza.

Drámajátékos külön órán a gyermekek beleélhetik magukat, eljátszhatnak olyan szerepeket, amelyeket egyébként nem tennének meg. A természetben kialakuló problémák nehézségeit segíti megoldani, illetve toleranciára, együttműködésre, konfliktuskezelésre tanít. A kirándulásaink során mi is végeztettünk drámajátékot a gyerekekkel, amelyet látszólag nagyon élveztek. Csoportokban dolgoztak és látszott, hogy meghallgatták egymás véleményét, közösen döntöttek a feladat kivitelezésében. A játék: A fák arca című játék volt: „A fának is van karakterük, jellemük, talán arcuk is. Ha így van, bizonyára minden fának más-más az arca. Játékra hívunk! Társaiddal válasszatok ki egy nektek tetsző fát! Nézzétek meg termetét, lombkoronáját, törzsét, jellemző színeit, kérgét. Az összbenyomás alapján próbáljátok

elképzelni, hogy ennek a fának vajon milyen az arca! Készítsetek neki arcot természeti tárgyakból. Felhasználhattok: ágakat, terméseket, zuzmót, mohát, füveket.” (7)

A pedagógusok közül a természettudományos tantárgyakat oktató személyeknek a feladata a környezeti nevelés, ez él a pedagógusok tudatában. Tudatosítani kell a tanítók körében, hogy a környezeti nevelés mindenki feladata. Be kell építeni minden óra tartalmába, jobb esetben külön órát biztosítani számukra. Szükséges lenne a tankönyvek átalakítása, több figyelmet fordítva a környezeti nevelésre vagy külön környezeti neveléssel kapcsolatos könyveket kellene elkészíteni.

A hagyományos iskolában az ismeretszerzés a valóság elemző megismerésére alapoz, a tanulók konvergens gondolkodását fejlesztik a különböző tananyagok, a tantárgyak tudományterületekhez kötődnek. Az erdei iskolában a tananyagok összetettsége lehetőséget biztosít arra, hogy a természetet, az elsajátítandó tananyagot egészében lássa a gyermek. A környezeti helyzetekre épülő tananyagok a tanulók divergens gondolkodását fejlesztik. Az erdei iskolában a tanulás a természetben fellelhető tárgyak, eszközök segítségével folyik, a közvetlen megismerés, tapasztalatszerzés a lényege. A különböző programok a közösséget jobban összekovácsolják, egymás megismerése, segítése a legfőbb célja. A tantárgyak, és az ismeretek a környezet és az élet összetettségére épülnek.

Az erdei iskola sajátos tanulásszervezési forma, amely magába foglalja a hagyományos iskola pedagógiai programjának integráns részét. Itt is „tanítás folyik” és fontos, hogy az adott tantárgyhoz tartozó tananyag illeszkedjen a helyi tantervben szereplő képességfejlesztéshez. A tanulókat ugyanúgy, mint a városi iskolákban értékelni kell. Az erdei iskolai programokban is megjelenhet a differenciált oktatás, ha a tanulók egy része nincs felkészülve az ehhez hasonló ismeretek elsajátításhoz. A tanulás megismerő, problémaorientált oldala válik dominánssá.

Az erdei iskola, a tanulás célja szerint lehet egyrészt ismeretbővítő jellegű, ide tartoznak a természettudományi, társadalomtudományi, művészeti, technikai műveltségre, testnevelésre a közös körülmények teljesítésére épülő tárgyak. Másrészt képességfejlesztő, amely a mozgásos-, szenzoros-, kommunikációs-, az intellektuális képességeket, attitűdöket fejleszti.

---

(7) Kosztolányi Istvánné: Az erdei iskola hasznos könyve, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002, 162. oldal

Harmadrészt a cselekedtető típusú, amely ismeretszerző tevékenységekre vagy alkotásra, ön kifejezésre alapoz, a környezet jobbítását, illetve az emberi kapcsolatok kiépítését célozza. Az erdei iskolában lényeges, hogy a tanító ne túravezetőként legyen jelen, hanem különböző helyzeteket, szituációkat alakítson ki, ösztönözze a tanulókat, hogy saját maguk oldják meg az egyes körülményeket. A kooperatív és az interaktív tanulási technikákat alkalmazza és a tananyagokat leginkább a projekt módszer alkalmazására építi. Fontos megjegyezni, hogy az erdei iskolának nemcsak az oktatás a célja.

3.2. Az erdei iskola tervezése, szervezése

Az erdei iskolai programmal megismerkedve a gyerekek betekintést nyernek a sokrétű tervezési, szervezési folyamatokba. A feladatok megoldása során kellő alapossággal átgondolva tervezik az erdei iskola szervezésének lépéseit. A tervezés fő forrása az iskolai pedagógiai programok, ahol olyan tervezési struktúrákat kell kidolgozni, amely kiszámítható, ellenőrizhető az iskolai munkában.

A résztvevő pedagógusok felkészítése

A résztvevő tanárok együtt döntenek el, hogy milyen tananyagokat dolgoznak fel a természetben. Ha olyan pedagógusok vesznek részt a programban, akik nem ismerik ezt a tanítási formát, velük először meg kell ismertetni annak lépéseit, jellegzetességeit.

A helyszín kiválasztása

A legideálisabb helyszínt kell kiválasztani, ami az adott iskola pedagógiai programjához illeszkedik, amely meghatározza az erdei iskola alapját. A terep kiválasztása előtt, fontos, hogy a pedagógusok tájékozódjanak, szemlélődjenek. A kijelölt erdei iskolában legyen lehetőség a különböző tananyagok elsajátításához. Az a legalkalmasabb, ha helyszín az adott intézményhez közel helyezkedik el.

A költségek megtervezése

Komoly gondot okoz a költségek előteremtése a szervezőknek. Olykor szükséges önkormányzati segítséget kérni, valamint különböző pályázati lehetőségeket kihasználni. Fontos, hogy úgy alakítsuk ki a költségeket, hogy a rászoruló gyerekek is részt tudjanak venni az erdei iskola programjában. Értékteremtő munkából a gyerekek bevonásával, hulladékgyűjtési-, pet palackgyűjtési, elhasznált elem gyűjtési akciók szervezéséből befolyt összegeket, valamint a szülők hozzájárulásából fedezhetjük a program költségeit.

A szülők tájékoztatása

Fontos, hogy időben és pontosan tájékoztassuk a szülőket a program kezdetéről, körülményeiről. Be kell vonnunk őket a költségek megtervezésébe, valamint ismertessük velük a tanulás szervezés céljait és lehetőségeit.

A gyerekek bevonása a tervezésbe

A gyermekeket már a tanév elején tájékoztatni kell az erdei iskola szervezéséről. Tudniuk kell a kiválasztott helyszínről, körülményekről. Közös ötletek gyűjtése a program élményszerű megvalósításához.

Az utazás megszervezése

Időben keressük meg az erdei iskolához vezető legcélszerűbb útvonalat és a megfelelő közlekedési eszközt. A költségeket az utazás szervezésénél is vegyük figyelembe.

Az étkezés biztosítása

A legcélszerűbb, ha a gyermekekkel közösen készítjük el az ételeket, mivel így az önálló munkavégzésre tudjuk nevelni. Jó nevelési lehetőségeket biztosít a pedagógusok számára, balesetvédelemre nevelés, egészséges életmódra nevelés, önálló munkavégzésre nevelés.

A szociális és egészségügyi ellátás biztosítása

A tanítóktól 24 órás felügyeletet igényel az erdei iskola. Fontos a gyermekek szakszerű egészségügyi ellátása, valamint, hogy egészségügyi felszerelés legyen az erdei iskolában.

3.3. Projektmódszer

A mindennapi életben újszerűnek hat ez a kifejezés, tanulásszervezési forma, de a tapasztalati tanulás elengedhetetlen módszere.

„A projekt egy sajátos tanulási egység, amelynek a középpontjában egy probléma áll. A feladat nem egyszerűen a probléma megoldása vagy megválasztása, hanem a lehető legtöbb vonatkozásnak és összefüggésnek a feltárása, amely a való világban az adott problémához organikusan kapcsolódik. Minden projekt végtelen és ugyanakkor egyedi, hiszen a projektekben a problémák nem absztrakt síkon jelennek meg, hanem a konkrétság gazdagságában. „(8)

Ebből is látszik, hogy ez a módszer kihívásokra épít, célok által vezérelt, és sikeres, eredményes együttesen végrehajtandó tevékenységi forma.

Megtervezése tudatos munkálatokat, kutatásokat igényel, elsősorban a tanulói tevékenységeknek tervezését.

Az oktatásban a diákok önálló tevékenységére helyeződik a hangsúly, hogy különböző problémahelyzeteket tudjanak megoldani.

A tervezés két fő dimenzióban történik:

- a.) A projekt egész folyamatára vonatkozik, amikor a tanulókat meghatározott készségekhez, ismeretekhez szeretnénk eljuttatni. Készítéskor fontos, hogy minden egyes rész illeszkedjen egymáshoz. Az egyes projektek a kijelölt tanári inspiráció hatására részben a tanulók életéhez, élményeihez kapcsolódó problémákból jönnek létre.
- b.) A második dimenzió az egyes projekteknek a megtervezését jelenti. Tudatos tanári segítség kell ahhoz, hogy a tanulókkal együtt a probléma lehető legtöbb oldaláról megközelítsék a feladatot.

Ezekből a dimenziókból is látszik, hogy a projekt mindig komplex. A pontos megfigyelés, a jó szervezés, a kézzel való megformálás, mind-mind egyenértékű tényező lesz a választott feladat közös megoldásában. A projekt konkrét és egyedi, és ebből következik, hogy mint cselekvés kooperatív. Mivel a feladatok megoldása kooperatívan történik, ezért a tanár csak irányító szerepet tölt be az együttműködésbe, szinte észrevétlenül van jelen.

---

(8) Hortobágyi Katalin: Projekt Kézikönyv, Iskolafejlesztési Alapítvány- OKI Iskolafejlesztési Központ, 1991, 5. oldal

Ez a kooperativitás lehetővé teszi, hogy a gyerekek jobban összekovácsolódjanak, valamint segítsék egymás munkáját, valamint a végrehajtandó feladat biztosítja a megoldáshoz való hozzájárulás sokféleségét. Fontos, hogy képességinknek megfelelően oldjuk meg a feladatokat, még akkor is próbálkozzunk vele, ha éppen abból a témából kicsit gyengébben is állunk. A projektmódszer ebben is eltér a hagyományos iskolai módszerektől, mivel a tanórai osztálymunka egyforma tempót, ugyanolyan megközelítést követel mindenkitől. A projekt lehetővé teszi, komplex rendszeréből adódóan, hogy mindenki korábbi élményei, tapasztalatai, tehetsége birtokában válasszon olyan részfeladatokat, amely pillanatnyi kondícióinak megfelelő.

„1996-ban az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolán a Ravazdi Erdészettel együttműködve megkezdődött az Erdőpedagógiai projektek elméleti és gyakorlati megvalósítása. Az erdőpedagógiai projektek célja a környezettudatos életvezetésre való felkészítés közvetlen tapasztalatszerzéssel, valóságos élethelyzetek gyakoroltatásával.” (9)

Életmód stratégiája lehetővé tesz, olyan tanulási-tanítási tevékenység kialakítását, amely lehetővé teszi a környezeti neveléssel kapcsolatos tanórai és tanórán kívüli tevékenységrendszer megszervezését, megvalósítását. Másrészt a felsőoktatásban felkészíti a pedagógusjelölteket, pedagógusokat, erdőszmérnököket a különböző tanulási-tanítási folyamat megvalósítására projektmódszerrel.

Az erdőpedagógiai projektek elméleti koncepcióját, a harmónia elméletet 1996-ban a Ravazdi Erdészeti Erdei Iskola Oktatóközpontja alkotta meg. Melynek alapelvei között szerepel a testi-lelki egészség, a viselkedéskultúra, a környezettudatos életmódmód, és a környezettel való harmonikus együttélés. A harmóniaelmélet célja a környezettudatos magatartás, életvitel kialakítása. Ez az életmód feltételezi az egyén harmonikus viszonyát önmagához, amelynek alapja a testi- lelki egészség; harmonikus viszony kialakítását a természettel.

---

(9) Kovács- Németh Mária: Az erdőpedagógiától a környezetpedagógiáig, Apáczai Kiadó, 2010, 149. oldal

Az erdei iskola is egy sajátos projekt, amely rendelkezik a projektmódszer általános ismérveivel. Tevékenységrendszerének középpontjában nem csak egyenlet feladat, probléma áll, hanem a helyszín, a környezet. Az erdei iskola komplexebb, gazdagabb, mint a hagyományos iskolai projekt. A módszer elsősorban az együttműködő tanulási technikákon alapul. A projekt végére a tanulók olyan ismereteket, tárgyi, szellemi produktumokat sajátítanak el, amelyet az iskolában a tankönyvekből nem ismerhettek volna meg.

4. Erdei iskolai projektek bemutatása

Az Erdőpedagógiai tantárgy keretében lehetőségem nyílt általános iskolai tanulók számára két erdei iskolai projektet készíteni. Az elkészített projekteket erdőpedagógiai csoportommal és a sárospataki Református Általános Iskola tanulóival ki is próbáltuk.

A projekt elkészítése sokrétű, és alapos felkészülést, kutatómunkát igényelt. A projekt füzetek elkészítésénél a hangsúlyt elsősorban az általános iskolai környezetismeret tankönyvük tananyagára fektettük, de igyekeztük úgy létrehozni a füzetecskét, hogy a tantárgyi koncentráció megjelenjen benne. Fontosnak tartottuk, hogy több tantárgyhoz kapcsolódó feladatot, játékot tartalmazzon a füzet. A célunk ezzel az volt, hogy jobban megismerjék környezetünket a gyerekek, felismerjék a természet értékeit, valamint csapatépítő feladatok kialakításával, az együttműködő képességet, a toleranciát szerettük volna fejleszteni.

4.1. Páfrány tanösvény projektje

A tavalyi évben a 2. osztályos tanulókat a Páfrány tanösvényhez Kőkapura vittük kirándulni. A 2. osztályos környezetismeret tankönyvük alapján készítettük el az erdei iskolai füzetet. Egy napos kirándulást szerveztünk számukra, mely során végig jártuk a tanösvény 8 állomását. Minden állomásra különböző feladatokat, játékokat terveztünk a gyermekeknek. A projekt füzet tartalmaz különböző ismeretterjesztő információkat a tanösvényről, az erdőben való viselkedésről, az erdőgazdálkodásról, a tűzrakás szabályairól. Ezeket azért tettük bele a „munkafüzetbe”, mert úgy gondoljuk, hogy ezekkel tisztában kell lenniük a gyerekeknek. A feladatok között szerepel az erdő hangjainak megfigyelése, termések gyűjtése, fafajták összehasonlítás (tölgyfa és fenyőfa), állatok tulajdonságainak megismerése, szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolatos játék, és a túra során hallott és látott információkból összeállított 13+1-es totó. Az erdei iskola füzet elkészítésekor arra fektettük a legnagyobb hangsúlyt, hogy környezettudatos életmódra neveljük a gyermekeket. Fontosnak tartottuk a gyermekeket a természet szeretetére, tiszteletére, megóvására nevelni.

Mielőtt elindultunk volna az egyes állomásokra, egy varázstoboz segítségével bemutatkoztunk egymásnak, de ez nem egy hagyományos bemutatkozás volt, mivel ha elmondta a tanuló, hogy hívják, a nevének a kezdőbetűjével kellett még mondani egy erdőben élő élőlény nevét.

Minden egyes játékkal volt valami célunk, valamilyen képesség fejlesztése. Az erdei tapogató játéknál a tapintás érzékszervét szerettük volna fejleszteni. A túra során a gyerekek terméseket

gyűjtöttek, amelyeket egy nagy lepedő alá tettük és az volt a feladatuk, hogy tapintásból mondják meg melyik termés az, és hogy mi alapján jöttek rá.

A szelektív hulladékgyűjtés című játéknál azt tartottuk szem előtt, hogy tudják a gyerekek melyik szemétnek hol a helye, illetve tudatosítani szeretnénk volna bennük, hogy ne szemeteljenek a természetben.

A kirándulás végén örömmel tapasztalhattuk, hogy nagyon jól érezték magukat a gyerekek, és arra kérték bennünket, hogy máskor is szervezzünk nekik ilyen túrát. A tananyagot is könnyebben elsajátították, illetve felelevenítették a természetben.

(1.számú melléklet)

4.2. Sárospatak projektje

A második projektet az éven készítettük el a Református Általános Iskola 3. osztályos tanulói számára. Nagyrészt a környezetismeret tantárgy tananyagára építettük a projekt füzetünket. Sárospatakon ismét 8 állomást jártunk be, melyek a Református Általános Iskola, a Református Kollégium Múzeuma, fazekas mesterség, Várkert, Vízikapu, mézeskalácsos, Faluház, Iskolakert. Egyes állomásokon különböző feladatokat végeztek el a tanulók. A füzet tartalmaz ismeretközlő információkat, meg található benne Sárospatak történetéről egy részlet, a Református Kollégium Múzeumáról, a fazekasságról, a Várkertről, a vízi madarakról, a levegőről, a folyóvizekről, és az állóvizekről, a mézeskalács készítéséről, hagyományokról és az Iskolakertről. A feladatok között szerepel véleménynyilvánítás, fák jellemző tulajdonságai, vízi madarak tulajdonságai, madárhangok megfigyelése, felismerése, és a füzet végén az utunk során elhangzott ismeretekből összeállított 13+1-es totó. Hangsúlyt fektettünk arra, hogy a gyermekek csoportokban dolgozzanak, hogy minél jobban összekovácsoljuk az osztályt. Fontosnak tartottuk, hogy ne a legjobb barátok kerüljenek egy csoportba. Drámajátékokat is beépítettünk a feladatok közé, ilyen volt „A fák arca”, illetve a szerepjáték. Mindkét játékot ügyesen megoldották a gyerekek, ezekkel az volt a fő célunk, hogy képzeljék magukat bele az élővilágunkba. A szerepjáték során olyan szituációkba kellett beleképzelniük magukat, hogy mit mondana a fa, ha beszélni tudna, amikor pl. valaki bántja, vagy zúgó szélviharban, a fa csemetéinek. Sok ötletes megoldás született, és örömmel tapasztaltam, hogy a gyerekek átérezték azt hogyha bántják a környezetünket, akkor az neki ugyan úgy fáj, mint nekünk.

(2. számú melléklet)

5. Kutatás

Kutatást végeztem azzal kapcsolatban, hogy megtudjam, hogy érezték magukat a kiránduláson a tanulók, és hogy mennyire segítettünk, könnyítettük a tanulásukat. A kutatással az volt a célom, hogy megtudjam, hogyan érezték magukat és mit tanultak a gyerekek és a tanítók a projekt alkalmával.

A vizsgálatom célja, hogy megtudjam:

- ❖ hogyan **fogadta** a Református Általános Iskola a felkérésünket,
- ❖ hogyan **értékelték** a program szakmai tartalmát, illetve a főiskolás hallgatók munkáját;
- ❖ mennyire segítettük a **gyermekek tanulását** a projekttel;
- ❖ hogyan **érezték magukat** a gyermekek a kiránduláson;
- ❖ milyennek látták a tanítók a **gyermekek és a hallgatók közötti kommunikációt**;
- ❖ valamint, hogy máskor is **szívesen vennék a segítségünket**?

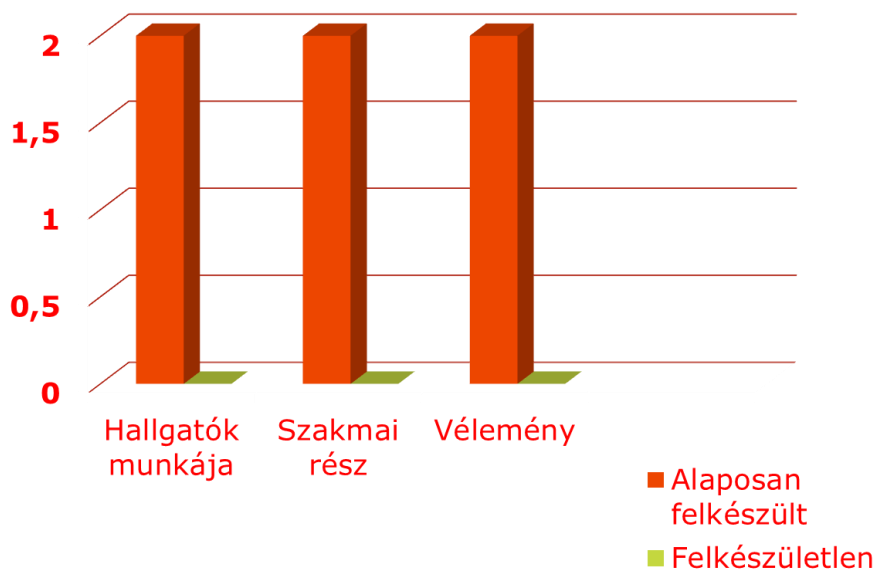
A hipotézis:

- Feltételezem, hogy **örömmel fogadták** a felkérésünket, hogy a gyerekeket a megszokott merev tanulási rendszerből, ha egy napra is de „elszakítjuk” az iskolapad mellől.
- A hallgatók munkájának értékelésénél, úgy gondolom, hogy mindenki a tanulókkal **közelebbi kapcsolatot igyekezett kialakítani, segíteni a feladatok megoldását.**
- Remélem, hogy nagyon **jól érezték magukat** a gyerekek, sok **új dolgot tanultak és láttak.**
- Bízom benne, hogy máskor is lesz rá alkalom, hogy projektet, **kirándulást szervezzünk** a diákok számára.

A kutatást írásbeli interjú formájában végeztem el, a kiránduláson részt vett 2 tanító és a kiránduláson részt vett 24 tanuló.

A tanítók által adott válaszok kiértékelés

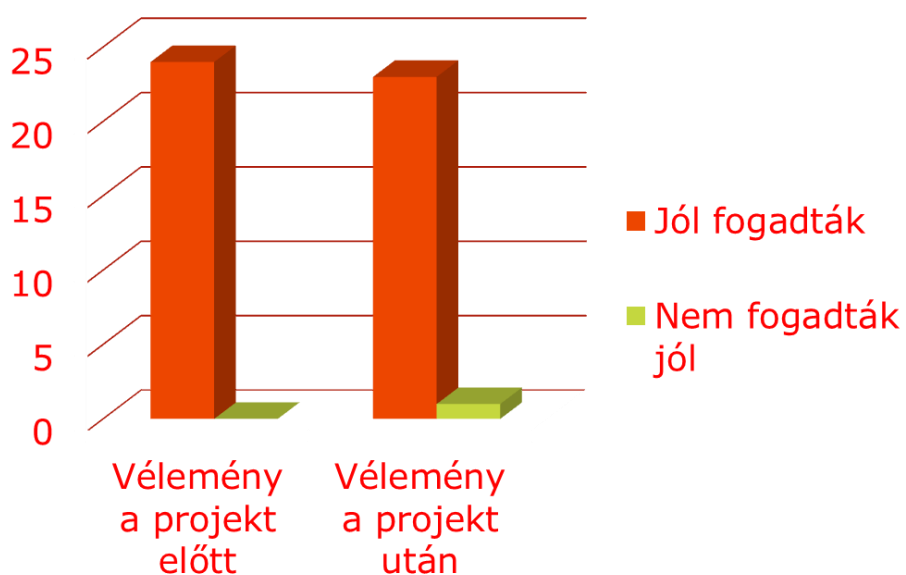
	Alaposan felkészült	Felkészületlen
Hallgatók munkájának értékelése	2	0
Szakmai rész értékelése	2	0
Projekt hangulata	2	0

Mind a táblázatból, mind a grafikonból szemmel látható, hogy a tanítók úgy gondolták, hogy alaposan felkészültünk a projektre. Igyekeztünk minél színesebbé, de annál ismeretszerzőbbé tenni a projekt füzet tartalmát.

A tanulók által adott válaszok kiértékelése

	Jól fogadták	Nem fogadták jól
Vélemények a projekt előtt	24	0
Vélemények a projekt után	23	1

A tanulók válaszaiból jól látszik, hogy a projekt megkezdése előtt minden tanuló várta a kirándulást, és örült, hogy részt vehet a programunkon. A projekt utáni válaszok azt mutatják,

hogy egyetlen egy tanuló számára nem volt érdekes a túránk. De ezekből a válaszokból, arra következtettem, hogy a gyerekek is élvezték a programot, valamint a feladatokat.

Összegzés

A hipotézisben leírtak teljesültek, **örömmel fogadták** a felkérésünket. **Nagyon jól érezték magukat** a kirándulás alkalmával, és ahogy reméltem sok új és **hasznos dolgot tanulhattak**. Örömmel tapasztaltam, hogy a továbbiakban is **szívesen fogadnák** a felkérésünket, hogy újabb programokat szervezzünk az osztálynak. Miután visszakaptam a kitöltött projekt füzeteket, azt tapasztaltam, hogy a gyermekek minden feladatot kitöltöttek és a totóra is helyesen válaszoltak, pedig voltak olyan kérdések benne, amelyek csak elhangoztak, de nem voltak leírva. Ebből is jól látható, hogy figyeltek a tanulók az egyes állomásokon és elsajátították azokat az ismereteket, amelyeket átadtunk nekik.

A **jövőben** terveim között szerepel, hogy az **1. és 4. osztályos projekt füzeteket** is elkészítsem a gyerekek számára. Tanító jelöltként szeretném majd a jövőben a gyermekek számára **átadni azt a tudást**, hogy **környezettudatosan éljenek, és védjék a környezetüket**.

6. Befejezés

Az erdőpedagógia és a tapasztalati tanulás témáinak feldolgozása során, olyan ismereteket szereztem, amelyek megmutatják hogyan alakult ki az erdőpedagógia rendszere, és hogy, hogyan tudjuk a gyermekeket a természet szeretetére, megóvására nevelni. Ezek az információk csak jobban ösztönöztek arra, - tanító jelöltként -, hogy mennyire szükséges a környezeti nevelés a mindennapi oktatásban.

Örömmel töltött el, hogy projekt füzeteket készíthettem, illetve kirándulásokat szervezhettünk a gyermekek számára, és a pozitív visszajelzések pedig megerősítettek abban, hogy lehetőségünk van megszerettetni a természetet mindenkivel, és természetjáró embereket nevelni. Mi itt a Zempléni- hegység lábánál szerencsések vagyunk, hiszen amerre a szem ellát, csodálatos vadregényes táj vesz minket körül, így lehetőségünk nyílik arra, hogy nap, mint nap csodáljuk a megnyugvást jelentő hegyeket.

Bízom benne, hogy pedagógiai munkám során lehetőségem nyílik majd ezt a tudásanyagot a gyermekeknek is átadni és reményeim szerint majd az őket követő felnővekvő generáció is hasonló elvek alapján fog élni.

7. Felhasznált irodalom

1. Kováts- Németh Mária: Az erdőpedagógiától a környezetpedagógiáig Apáczai Kiadó, Comenius Kft., Pécs, 2010
2. Kovátsné N Mária: Fenntarthatóság – pedagógia – kutatás. NYME Apáczai Csere János Kar, Győr, 2007.
3. Kovátsné N. Mária: Erdőpedagógia (átdolgozott 2. kiadás), Győr, 1998.,
4. Kovátsné Németh Mária: A reformpedagógiai szemlélet, mint projekt módszer jelentősége a tanárképzésben és a tanártovábbképzésben, In.: Tanulmánykötet, NYME ATFK Győr, 2001.
5. Kovátsné Németh Mária: Fenntartható oktatás és projektpedagógia Új Pedagógiai Szemle 2006/10.
6. Kovátsné Németh Mária: Fenntartható oktatás és projekt pedagógia. Új Pedagógiai Szemle Szemle 2006/10
7. Lehoczky János: Iskola a természetben avagy A környezeti nevelés gyakorlata, RaabeKlett Könyvkiadó Kft., Budapest, 1999
8. Kosztolányi Istvánné: Az erdei iskola hasznos könyve, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 2002
9. Hortobágyi Katalin: Erdei iskola „Ahol a fáktól jobban látni az erdőt”, Iskolafejlesztési Alapítvány, Budapest, 1993
10. Hortobágyi Katalin: Projekt kézikönyv, Iskolafejlesztési Alapítvány- OKI Iskolafejlesztési Központ, Budapest, 1991
11. Agárdy Sándor: Erdei iskola kézikönyv (A tornyospálcai modell), Agroinform kiadó és nyomda Kft., Budapest, 2003
12. Kriska György- Maklári Jenőné- Scheuer Zsuzsanna: Gyertek velünk erdei iskolába! Farkaserdei erdei iskolai projekt, Flaccus kiadó, Budapest, 2002
13. Csider Andorné: Erdei iskola, Rákóczi Zsigmond Általános Kéttannyelvű és Művészeti Alapiskola, Szerencs, 2004
14. Hortobágyi Katalin (szerkesztette): Környezeti nevelés az erdei iskolában, Alapítvány a Magyarországi Környezeti Nevelésért, Budapest, 1995
15. Bodor Tibor (2001): Az erdei iskola kialakulása. Család, Gyermekek, Ifjúság. 10.évf. 2. sz. 43-45.o.

8. Mellékletek

1. számú melléklet

Erdei iskola

2. osztály

Helyszín:

Páfrány tanösvény- Rostalló, Kőkapu

KEDVES KIS TERMÉSZETBARÁT KÖSZÖNTÜNK A ZEMPLÉNI ERDEI ISKOLÁBAN, ÉREZD JÓL MAGAD!

A Pálházi Erdei Kisvasút /BIMBÓ/ története:

Magyarország 2. legrégebbi kisvasútja. Nyomtáv: 760 mm, hossza: Pálháza- Rostalló 7 km. A Pálháza- Kőkapu közötti 700 mm nyomtávolságú lóüzemű görpályát 1888-ban Károlyi István gróf építette, amely a pálházi fűrészüzemet szolgálta ki. Az üres kocsikat hegymenetben lovak húzták, a fával megrakott szerelvények pedig önállóan gurultak le. A kőkapui vadászkastély alatt 1903-ban alagutat fúrtak, majd a fővonalat Susulya állomásig vezették tovább. Az első gőzmozdonyt 1902-ben helyezték üzembe, de több erdőtüz után 1906-ban lóvontatáshoz tértek vissza.

Zempléni Tájvédelmi Körzet:

Megye megnevezése: Borsod – Abaúj – Zemplén megye
Települések megnevezése: Boldogkőváralja, Arka, Fony, Mogyoróska, Regéc, Háromhuta, Nagyhuta, Kishuta, Komlóska, Makkoshotyka, Göncruszka, Gönc, Telkibánya, Bózsza, Nyíri, Füzér, Pusztafalu, Hollóháza. Tengerszint feletti magassága: min.: 200 m, max: 893 m. **1984** végén alakult **26496 hektárral**. A terület a Zempléni-hegység, s ezzel együtt az Eperjes-Tokaji-hegylánc részeként északon - Szlovákia területén - csatlakozik a vonulatához.

Kárpátok

A hegység keletkezésében a **"tűz"** játszotta a főszerepet. A **14-16 millió** évvel ezelőtt működött vulkánok hozták létre a hegység közettömegének zömét és utóműködéseikkel együtt a változatos ásványok sokaságát. Egykor a működő "tűzhányók" közé helyenként tenger is benyomult és üledékei, valamint a beszóródó vulkáni tufa számos növény- és állat ősmaradványát őrzi.

A tájvédelmi körzet hegyeit túlnyomórészt **lomberdők borítják: tölgyesek, gyertyános-tölgyesek és bükkösök, a völgyekben futó patakokat égeresek kísérik**. A védett ritkaságokat felvonultató élőhelyek közül kiemelkednek, az **orchideákban** gazdag hegyi kaszálórét.

Állatvilága a sajátos flórához kapcsolódóan szintén rendkívül változatos. Jelentős nagyvadállománnyal rendelkezik, amelyből a kárpáti **gímszarvas** állományt trófeái messze földön híressé tették, de megtalálható itt a védett hazai emlősök legtöbb faja is. **Madárvilágára** jellemző a hegyvidéki fajok jelenléte. Ilyen például a magyar nép híres madarának rokona, a **fekete gólya**, a nappali ragadozó madaraink, összes hazai bagolyfajunk, vagy a ritka földön fészkelő fajtánk, a **császármadár**. Előfordul még ma is a **keresztes vipera**. Az állatvilágból legnagyobb számban a legkisebbek, a rovarok és egyéb gerinctelenek képviseltetik magukat. Ki ne ismerné az Árpád-kori várak híres romjait (**Füzér, Regéc, Boldogkő**) vagy ki ne hallott volna a magyar történelem kiemelkedő személyiségeinek itt tartózkodásáról.

Bemutakozó kör:

Játék : varázstoboz segítségével.

Viselkedési szabály az erdőben:

A turista tízparancsolat.

1. Szeresd a természetet és áhítattal lépj szentélyébe!
2. Turistamezben is kultúrember maradj!
3. Ne feledd, hogy turistához méltatlan magaviselettel a turistaság ügyének ártasz!
4. Ne élj vissza a vendégjoggal és tiszteld a mások vagyonát!
5. Turistaútról le ne térsz, tilos területen engedély nélkül ne járj!
6. Légy vidám, de ne lármás, az erdőben ne a turisták, hanem a madarak énekeljenek!
7. Tartsd tisztán a forrásokat, patakokat, pihenőket és a hulladékot gyűjtsd össze!
8. Égő tárgyat el ne dobj, erdőben tüzet ne rakj!
9. Kíméld az erdő vadjait, gyümölcsfákról még virágot se szakíts.
10. Becsüld turistatársadat, s bajban el ne hagyd, mert az becstelenség!

1. állomás

„A természetben nyitott szemmel és füllel, a szépségre fogékony szívvel járj!”

1. feladat:

Üljetek le egy fa tövében! Csendben figyeljétek meg az erdő hangjait! Készítsetek feljegyzéseket róla

Hangos: -----

Halk: -----

Kellemes: -----

Kellemetlen:-----

Egyéb: .....

Jegyezzétek meg, milyen állatokat láttatok!

Gyűjtsetek lehullott leveleket, terméseket, gallyakat, fakérget! /Rajzolj egyet ide!/
-----

2. állomás: Az erdő

„Nem látja a fától az erdőt”

Erdőgazdálkodás:

Hazánk területének több mint 20%-át **erdő** borítja, az itt végzett tudatos emberi tevékenységet összefoglaló néven **erdőgazdálkodásnak** nevezzük. Hazánkban az összes erdőterület 85%-án **lombos erdő** található, a **fenyőerdők** területe 15%.

Az erdő szintjei: Az erdő a talajtól a facsúcsáig élőhelyet nyújt, itt a leveleket, az avart figyelhetjük meg. Ezt **avarszintnek** nevezzük. Szemünk magasságában a cserjék, bokrok látszanak körös- körül. Ezt nevezzük **cserjeszintnek**. Fölfelé tekintve a fák lombjai takarják el előlünk a napot. Ez a **lombkoronaszint**.

A fa részei:

Gyökérzet: Felszívja a táplálékot, és rögzíti a fát a talajhoz.

Törzs: Továbbítja a talajból felvett táplálékot, és tartja a növényt.

Lombkorona: A fa tüdeje. A levelek segítségével lélegzik és dolgozza fel a táplálékot.

3. feladat:

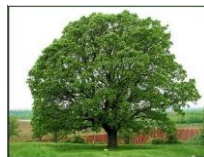
Hány éves a fa? /évgyűrű vizsgálat/

Mire használják a fát? Mondjatok példát erre?

-----

3. állomás: Fafajták

„Pattog, mint a száraz fenyő”

Lombhullató fák: A lombhullató fák levelei az őszi hónapokban színessé válnak, elszáradnak és lehullanak.

Örökzöld fák: Az örökzöld fák folyamatosan hullajtják le leveleiket, és növesztik az újakat.

3.feladat:

Figyeljétek meg a tölgyfát és a fenyőfát, hasonlítsátok össze a levelét, törzsét, és a termését! Miben különbözik a két fa?

Tölgyfa

fenyőfa

Termés

Levél

Törzs

Játék: Erdei tapogató

Feladat: A csapat körbeguggolja (térdeli, üli) a nagy terítővel takart tárgyhalmazt (előzőleg megnézzük a tárgyakat...). Adott jelre a terítő alá nyúlva kitapogatnak 1-1 tárgyat, de nem veszi elő, s közben találgatják, mi is lehet az. Aki sorra kerül, megmondja, mi van a kezében, előhúzza, megmutatja.

4. állomás: Rágcsálók (erdei egér, erdei pocok, sün)

„Belekeveredett, mint sün a rágógumiba”

Sok kis termetű **emlős** él az erdőben. Testüket szőr borítja, négy lábuk van. A nőstény elevenen hozza világra kicsinyeit, és emlőiből szoptatja őket.

Rágcsálók alkotják az emlősök legnagyobb csoportját. Közéjük tartoznak például az egerek és a pockok. A folyamatosan növvő metszőfogaikat úgy koptatják, hogy sokat rágcsálnak.

Az erdei egér nagyon félénk. **Az erdei pocok** hazánk erdeiben is él.

A sün védett
állat!

Játék: Állatstaféta

A gyerekeket három csoportra osztjuk, minden csoport kap egy-egy állatnevet. A kör közepén elhelyezzük az állatok tulajdonságait. A csoportoknak minél előbb ki kell választaniuk az ő állatukra jellemző tulajdonságokat. A csoportból mindig egy-egy gyerek választ. Amelyik csoport leghamarabb összegyűjti az összes tulajdonságot jutalmat kap.

5. állomás: Erdő és ember

A tűzgyújtás szabályainak megbeszélése.

A tűzrakás szabályai

- 1, Ne rakjunk tüzet erdő, gyúlékony anyagok (pl. szénakazal, szérű) közvetlen közelében
- 2, Tűzrakáskor vegyük figyelembe a szélirányt;
- 3, Kerítsük körül a tüzet árkolással vagy kövekkel;
- 4, A tűzhelyet sohase hagyjuk őrízetlenül;
- 5, Tűzhelyünk közelében mindig legyen oltásra használható víz és lapát, amellyel földet lapátolhatunk az esetleg terjedni kezdő tűzre;
- 6, Heves szélben a tüzet azonnal el kell oltani;
- 7, A tüzet csak egy személy gondozza, ne tébláboljon mindenki körülötte;
- 8, A kialudt tűzre tegyünk keresztbe két száraz ágat, ezzel bizonyíthatjuk, hogy az esetleges erdőtűz nem a mi táborhelyünkről indult el.

Feladat: Szelektív hulladékgyűjtés:

4 zacskónk van benne színes csíkok, amelyek a kukákat jelképezik.

kék: papír

sárga: műanyag

zöld: üveg

szürke : fém

20 cetlit szétszórunk a természetben és a gyerekeknek a rajta található tárgyakat a megfelelő színű zacskóba kell beledobni! pl. tejes doboz, flakon, kupak, újságpapír, stb.

6. állomás: Rovarak és bogarak

Az erdő sok rovar élőhelye. Nagyon sok rovar él az avarban és a fák törzsén. **Testük három részből áll: fej, tor, potroh. Három pár lábuk van.**

Azokat a rovarokat, amelyeknek kemény szárnyuk van, bogaraknak nevezzük.

A hazai erdők legnagyobb bogara a **szarvasbogár**. Sérült fák nedveivel táplálkozik. Csak a hímeknek van szarva, amit gyakran fegyverként is használnak egymás ellen.

A szarvasbogár védett!

Játék: Fiókák etetése

A gyerekek körben állnak. Közülük ketten párt, pontosabban madárpárocskát alkotnak, amelyből az egyik játékos a fészekben költ, a másik pedig „kukac keresésre” indul. A játékvezető szétszórja a színes pálcikákat a körön belül. Adott jelre a keresők útjukra indulnak és igyekeznek minél több pálcikát saját fészkükbe gyűjteni. A színek nem számítanak, mindegyik kukac egyformán finom. Egyszerre azonban csak egy pálcikát szabad fölvenni és a várakozó partner papírpoharába vinni. A külsők közben énekelhetik az „Eresz alól fecske fia...” kezdetű dalt. Számlálás, a legtöbb „kukacot begyűjtő” pár a győztes. Helycsere a „madaraknál”. (színes pálcák, vagy szívószálak, papírpoharak)

Számháború

7. állomás

VÍZ ÁLLOMÁSA /Kőkapui tó/

A vizek fohásza /részlet/

Vándor, ki szomjadat oltod forrásom vizével vigyázz reám!

Én hűsíttem arcodat forró nyári napsütésben,

Én frissíttem fáradt testedet vándorútjaid után.

Csobogásom nyugtatja zaklatott lelkedet,

Habjaim tánca bűvöli tekintetedet.

Poros gúnyodat tisztítom, egészségged őrzöm.

Szépítlek, gyógyítalak, üdítelek, vidítalak

Erőmmel hajtod gépedet, malmodat.

Tartom csónakodat, hordozom hajódat.

Általam sarjad vetése,

én küldök termékeny esőt szikkadt kertjeidre

Ott búvom édes gyümölcsleidben,

A nádasok illatában rejtezem, barlangok mélyén,

Erdők rejtekén, sziklák között,

Csúcsok fölött, posványban, sodrásban,

Rám találsz. / Lehóczy János/

Állatok vízben, vízparton:

A vizek jellegzetes gerinces állatai a **halak**. Testformájuk alkalmazkodott a vízi életmódhoz, könnyedén mozognak a vízben. A nyálkás pikkelyeik védik őket a víztől és a betegségektől. Vannak növényevők és ragadozók. A legtöbb hal télen az iszapban talál menedéket.

A **békák** vízben és szárazföldön egyaránt élhetnek, ezért mondjuk, hogy kétélű állatok.

Védett állatok!

A **vízisikló** színe igen változatos, többnyire szürkés-kék, hasán fehér foltok vannak.

Védett állat!

Kereső játék:

Vetélkedő

Játék: Activity:

Három csoportra osztjuk az osztályt. Mindig egy tanuló húz egy cetlit amin a meghatározások és a elmondás módja található. A saját csapatának el kell magyaráznia a megoldást.

Mutogatni: agancs, csontváz, érzékszerv, rágcsáló, szőr

körülírás: fás szárú növény, állandó madarak, téli álom, gyógynövény, gyökérzet

rajzolás: gomba, szelektív hulladékgyűjtés, madár, virág, madártoll

Játék: Levél- diák

Szükséges hozzá: írólapok, különböző fafajták levelei.

Az erdei séta során mindenki választhat magának 1 db levelet, amelyik legjobban tetszik neki. Egy darab írólapot kettéhajtunk, majd még ketté. A felső felébe tépünk egy kis ablakot, s szétnyitjuk. Olyan alakot kell kapni, mint egy kis füzet, csak a vinyetta helyén egy „ablak” tátong. Teljesen szétnyitjuk a lapot, most két ablakunk van, s az egyiket körbe lehet ragasztózni, de nem szükséges, ide helyezzük a színes levelet, majd ráhajtjuk a lap másik felét. Egy diához hasonlót kapunk, csak a kép helyén a levelünk található. Nap felé fordítva szépen látszódnak a levél erek.

Feladat: A gyerekek ezután leírják a kiránduláson szerzett élményeiket és tapasztalataikat.

TOTÓ

1. Fejsze nélkül, kéz nélkül takaros kis ház épül. Mi az?
2. Télben - nyárban ruhában. Mi az?
3. Melyik madár a kakukktójtás és miért?
a. gólya   b. fecske   c. cinke
4. Melyik fa a kakukktójtás és miért?
a. almafa   b. bükkfa   c. szilvafa   d. diófa
5. Melyik védett rágcsáló?
a. sün   b. erdei egér   c. erdei pocok
6. Milyen színnel jelöltük a papír hulladékös zacskót?
a. zöld   b. fehér   c. kék
7. Milyen állatnak nevezzük a békákat?
a. ragadozó   b. emlős   c. kétlélű
8. A mohák a fák melyik égtáj irányában találhatók?
a. kelet   b. észak   c. nyugat
9. Levelet hoz, de nem postás, ásója nincs, és mégis ás. Lába lent a földbe tőr, koronája van, nagy úr. Karjaival integet, mond meg gyorsan mi lehet?
10. Mivel nem szabad etetni a madarakat?
a. dióval   b. kenyérrel   c. szalonnabőrrel
11. Fúr, farag, de mégsem ács, kopog mint a kalapács fák doktora, orvos az erdőben. Mi az?
12. Mi a Pálházi Erdei Kisvasút neve?
a. Bimbó   b. Bambi   c. Breki

13. Az erdő melyik szintjén élnek a mókusok?
a. avarsint   b. lombkoronaszint   c. cserjeszint
14. Melyik fának nem hullik le ősszel a levele?
a. tölgyfa   b. fenyőfa   c. bükkfa

DALOSKÁK:

1. Eresz alól fecskefia idenéz, odanéz. Van-e hernyó, hosszú kukac, ízesebb, mint a méz?
Csőrét nyitja ám, buzgón, szaporán. Kis kendőbe mindenféle belefér igazán.
2. Siess libám, begyet rakni, Hazamegyünk tüzet rakni, Estére, vacsorára mákos csíkot főzni.
3. PÁL, Kata, Péter, jó reggelt! Már odakinn a nap felkelt. Szól a kakasunk, az a nagy tarajú,
gyere ki a rétre, kukurikú.
4. Volt nekem egy kecském tudod-e? Kertbe rekesztettem, tudod-e? Megette a farkas,
tudod-e? Csak a szarvát hagyta, látod-e?
5. Csigabiga told ki szarvadat! Ha nem tolod, összetöröm házadat!
6. Száll a madár ágrul ágra, száll az ének szájrul szájra. Zengő madár ágrul ágra, zengő ének
szájrul szájra.
7. Kis kacsza fürdik fekete tóba. Anyjához készül Lengyelországba. Míg a kácsát elhajtottam,
Két pár csizmát elszaggattam. Kács, kács, kács.
8. Nyuszi ül a fűben, ülve szundikálgat. Nyuszi talán beteg vagy, Hogy már nem is
ugorhatsz? Nyuszi hopp! Nyuszi hopp! Máris egyet megfogott.
9. Gólya, gólya, gilice. Mitől véres a lábad? Török gyerek megvágta, magyar gyerek
gyógyítja. Sípbal, dobbal, nádi hegedűvel.

KEDVES KIS TERMÉSZETBARÁT!

Vidd haza élményeidet, oszd meg családdoddal és barátaiddal.

Remélem jól érezted magad?

Hogyan éreztem magam az erdei iskolában? Írd le milyen élményekkel, tapasztalatokkal gazdagodtál az itt töltött idő alatt 1-2 mondattal válaszolj!

Milyen új dolgokat tanultál? _____

Mit láttál, mit hallottál, amit különösen érdekesnek találtál? _____

Melyik program tetszett a legjobban és melyik a legkevésbé? _____

Mi az, amit ezeken kívül szívesen csináltál volna? _____

Ha eljöhetnél ide még egyszer, kit hoznál magaddal, hogy ő is megismerkedhessen ezzel a vidékkel? _____

Szívesen mész-e legközelebb az erdei iskolába? _____

ERDEI ISKOLA

3. osztály

SÁROSPATAK TÖRTÉNETE

A Bodrog folyó két partján terül el ez az ősrégi város, amely már történelem előtti időkben is lakott hely volt. Lehet, hogy a Bodrogról nyerte patak nevét. A Sáros szócskát pedig a Bodrog és Ronyva közt elterülő sáros vidék után kapta. Latin neve Potamopolis.

A középkorban fontos kereskedelmi állomás (Lengyelország felé). Várát I. Endre király építtette. Itt született II. Endre király lánya, Szent Erzsébet. Sárospatak Zsigmond királytól szabad királyi városi rangot kapott, Mátyás királytól pedig vásártartási jogot 1460-ban. 1575-ben nagy pestisjárvány pusztított a városban. 1531-ben megalapították a már legendássá vált Sárospataki Református Kollégiumot, ami az akkori Magyarország egyik legjelentősebb oktatási intézménye volt.

1650-től egy ideig itt tanított a haladó szellemű pedagógus, Comenius. Sárospatak másik jelentős intézménye, a tanítóképző főiskola ma az ő nevét viseli. Sárospatak várát több híres nemesi család is birtokolta, többek között a Dobó család (itt volt Balassi Bálint esküvője Dobó István lányával, Krisztinával), a Lorántffyak, majd a Rákóczi család. I. Rákóczi Györgynek itt ajánlották fel az erdélyi fejedelemséget.

1. ÁLLOMÁS: REFORMÁTUS ÁLTALÁNOS ISKOLA

Engem.....hívnak. .... éves vagyok.

A.....iskolába járok.

Interjú a kirándulás elején:

Azt _____ várom _____ ettől _____ a _____ kirándulástól,
hogy.....
.....
.....

Interjú a kirándulás végén:

Az _____ a _____ véleményem _____ a _____ kirándulásról,
hogy.....
.....
.....

KÉSZÍTS FOTÓT AZ EGYES ÁLLOMÁSOKON!

2. ÁLLOMÁS: REFORMÁTUS KOLLÉGIUM MÚZEUMA

Az épület 1771-1772-ben épült, tervezője és építője Lieb Tamás sóvári mester volt. Kollégium épületegyüttesének a központi telken álló, egyemeletes, **Berna-sor** nevű épülete földszintjén gazdag régészeti raktárban, **képzőművészeti, iskolatörténeti, egyházművészeti és tárgyi néprajzi** raktárakban őrzi a Múzeum a maga anyagát. Már 1930-ban itt nyert elhelyezést az 1880-1930 között kialakult Szépészeti és Műrégészeti Múzeum kb. **200 régészeti, általános történeti és néprajzi tárgyból álló anyaga**, s előbb Régiségtár, majd Régészeti és Történeti Múzeum néven élt tovább. 1936-ban a **Simándi István** által 1709-ben alapított fizikai szertárból, a "**Museum Physicum**"-ból kerültek át a már nem használt régi kísérleti eszközök. Itt található az a tanterem, mely hűen őrzi az akkor pataki diákok osztálytermi berendezését és **Móricz Zsigmond** emlékét, a pataki diákéletről.

A XIX. század végének iskolájáról írja igen jeles írónk, Móricz Zsigmond: "**Kutya nehéz iskola volt abban az időben a pataki Kollégium. Jó iskola volt, szép iskola volt, nagytekintélyű iskola volt, de - nehéz iskola volt. Itt ugyanis a tanárok azt akarták, hogy a diák tudjon**".

Feladat: Keressétek meg a képen látható épületet és készítsetek róla fotót!

3. ÁLLOMÁS: FAZEKAS

A **fazekasság** égetett agyagból használati tárgyak, elsősorban edények előállításával foglalkozó ősi mesterség. Az iparművészet egyik, talán a legősibb válfaja. A fazekas mester keze alól kikerülő tálak, korsók, fazekak stb. képlékeny állagú agyagból készülnek, amelynek anyaga a szárítást követő égetés során szilárd, időtálló anyaggá válik. Ebben az állapotában a cserép a folyadékot átengedi magán, ezért az edényeket legtöbb esetben mázzal vonják be. Az így kapott szilárd bevonat lehetővé teszi, hogy az edényben folyadékot is tárolni lehessen.

A fazekasságból fejlődött ki a kerámia, kerámia művészet. A kerámia készítő művészt egyszerűen keramikusnak nevezzük.

A legelterjedtebb alakítási technikák:

- Korongozás
- Felrakás
- Préselés

Hagyományos termékek

Folyadékok tárolására készült edény: korsó, butella, ivóedény

Főzésre szolgáló edény: agyag bogrács, cserép serpenyő, cseréplábas. **Cserépből készült játékok:** cserépsíp, körtemuzsika.

KÉSZÍTS FOTÓT!

4. ÁLLOMÁS: VÁRKERT

A hazai késő reneszánsz építészet legértékesebb együtteseinek közé tartozó történelmi épület ma múzeum. Perényi Péter építtette 1534-37 között, fénykorát a Rákóczi-család idejében, az 1600-as években élte. A mai látogató a történelmi várnegyed felől vagy a hangulatos Várkertben át éri el a palotaszárny kapuját. Az udvaron jobbra a legrégebbi épületrész, az 1500 körül épült Vörös-torony fogadja. Szemközt látható az első birtokos nevét viselő, és általa 1540-63 között építtetett Perényi-szárny, ehhez épült hozzá 1646-ban a Lorántffy-loggia, amely az udvar legértékesebb díszjele. A várkastély magva a közel négyzetes alaprajzú, ötszintes Vörös-torony. Legalsó szintjének rézsűs homlokfalai keskeny lőrészekkel áttörtek. Bejáratai szintjén kapuját gazdagon díszített reneszánsz faragványok ékesítik. A Vörös-toronyhoz nyugat, illetve észak felől csatlakozik a rombusz alaprajzú, sarkain kiugró bástyákkal erősített, a várostól árokmal elválasztott várkastély, az egykori belső vár. Udvari homlokzata elé a XIX. században boltíves tornácokat emeltek, csak a keleti szárny földszintjén láthatók részben másodlagosan beépített reneszánsz elemek. Az udvar legértékesebb része a keleti szárnyat és a tornyot összekötő oszlopos-árkádós lépcső és a loggia, melyet Lorántffy Zsuzsanna építtetett.

Játék:

A Várudvarban különböző cetliket kell keresnetek, amelyeken állításokat és a hozzájuk tartozó meghatározásokat találjátok. Az lesz a feladatotok, hogy keressétek meg az összetartozó párokat!

5. ÁLLOMÁS: VÍZIKAPU

Vízparti fák: Olyan fák, amelyek a nedvesebb talajt, a páradúsabb levegőt kedvelik, a víz közelében érzik jól magukat.

Mi jellemző ezekre a fákra?

féhér fűz

enyves éger

közönséges nyír

Feladat: A fák arca

A fának is van karakterük, jellemük talán arcuk is. Ha így van bizonyára minden fának más-más az arca. Játékra hívunk! Társaiddal válasszatok ki egy nektek tetsző fát! Nézzétek meg termetét, lombkoronáját, törzsét, jellemző színét, kergét. Az összbemintések alapján próbáljátok elképzelni, hogy ennek a fának vajon milyen az arca! Készítsetek neki arcot természeti tárgyakból. Felhasználhattok: ágakat, leveleket, terméseket, zúzmót, mohát, füveket.

Milyen fára esett a választásotok?

Szerepjáték: (4 csoport)

Próbáljátok elképzelni a fátokat néhány szituációban! Hogyan viselkedni mit mondana az alatta lévő facsemetéknek, a rajta fészkelő madár családnak, zúgó szél viharban, ha egy kiránduló késsel vésne a törzsébe.

Madarak:

Minden madár testét toll borítja, meszes szaporodnak. Tojásukat nagyrészt test Gerinces állatok. Mellső végtagjaik módosultak. Néhány vízi madárnál evező A csőrük segítségével táplálkoznak. A vízi ellensége van. Okosan kell megépíteniük a fiókáikat meg tudják védeni. Több madár a húzódik. Egy részük csak táplálék szerzés vizeket, vízpartokat. Sokszor megcsodáljuk a madarak tájékozódó képességét.

héjú tojásokkal
melegükkel költik ki.
szárnyakká
szárnyakká alakultak.
madaraknak igen sok
fészket, hogy
sűrű nádasba
céljából keresi fel a

Ki tudja mi jellemzi a vízparti madarakat?

Hogyan alkalmazkodik a madarak test felépítése a vízi, a víz közeli élethez?

Milyen madaraknak adnak otthont a vizek, vízpartok?

Hogyan táplálkoznak ezek a madarak?

Játék: Madár hangok megfigyelése

Különböző madárhangok megfigyelése, meghallgatása. Rakják sorrendbe a madarak képeit az alapján ahogy hallották a hangokat.

A tiszta levegőért!

Az élőlények számára fontos, hogy tiszta levegőt lélegezzenek be.

A levegő tisztaságának védelmében mi, emberek tehetünk a legtöbbet! Ha lehetséges, járj gyalog, kerékpárral vagy tömegközlekedési eszközön! Ültessetek fákat, bokrokat! Tegyetek gyalogtúrákat a természetbe!

Folyóvizek, állóvizek

Folyóvizek

Növekvő sorrendben az elnevezésük: ér, csermely, patak, folyó, folyam.

Part: a vizek és szárazföldök határa.

A sziget olyan szárazföld, melyet minden oldalról víz vesz körül. A félsziget a vízbe nyúló földnyelv, három oldalról víz veszi körül.

Állóvizek

A tavak az állóvizek. A mesterséges tavak emberi tevékenység során keletkeztek (halastó, bányató). A tengerek és a folyók holtágai is állóvizek.

Az állóvizeket világosabb, a folyóvizeket sötétebb kék szín jelzi a térképen.

6. ÁLLOMÁS: MÉZESKALÁCSOS

A **mézeskalács** olyan sütemény, mely változatos alakjával és díszítésével sokféle jelképet jeleníthet meg. Készítése komoly hagyományokkal rendelkezik, eredetileg az isteneknek felajánlott ajándék, majd emberek közötti ajándék szerepét töltötte be.

Készítése : A mézeskalácsnak számtalan receptje létezik, fő összetevői a liszt, porcukor, méz, tojás. Az összetevőket összekeverik, a tésztát átgyúrnák, hűvös helyen pihentetik, kilapítják, majd formázzák. **A formázás több módon történhet:**

- Kézzel. Szaggató formákkal, melyek fémlemezről hajlított, körvonalat meghatározó keret.
- Ütőfával: fából készült formával, melybe a minta negatívja van belefარagva. Ebbe simítják a tésztát.

Ezután a kalácsokat általában díszítik, kisütik.

Díszítése

A mézeskalácsot többféle módon díszíthetik:

- **Írókázás**: tojáshabbal mintákat rajzolnak rá
- Bevonják (a minták alapozásához)

- tojásfehérjével, melytől csillogó lesz
- piros festékkel, mely hagyományos vásári díszítés alapja
- egyenletes tojáshabbal, melytől fehér lesz
- kakaó folyadékkal, melytől barna lesz
- Magvakat nyomkodnak belé (napraforgó, tök, mandula)
- Egyéb díszítő elemek: tükördarab, dekorációs papír

7. ÁLLOMÁS: FALUHÁZ

Őrizzük kulturális értékeinket!

A régi várak, kastélyok, szobrok, templomok értékes régi építmények. Mind történelmünk részei. Fontos történelmi eseményekhez, híres családokhoz kötődnek. Műemlékek, nagy részük korabeli híres építészek, művészek munkája. Magyarországon a műemlékek sorsával az Országos Műemlék Felügyelőség foglalkozik. A segítséget a lakosságtól is várja, hiszen minden embernek illik ismernie lakóhelye kulturális értékeit.

Hagyományok!

A hagyományok a közösségben tovább élő szokások. A farsangi szokásoknak se szeri se száma. Vénlánycsúfoló szokás volt a rönkhúzás. Évszázadok óta különleges a mohácsi busójárás. A húsvéti ünnepkörben a lányok, legények zöld ágakkal, énekszóval vonultak végig az utcán, a tavaszt hozták, ez volt a **villőzés**. A húsvéti locsolás, és a tojásszedés szokása vidékenként változott. Szeptember végétől kezdődött a közös kukoricafosztás, a lekvár főzés. Beszélgettek, táncoltak, énekeltek. A pásztorok elszámoltatásának, elszegődésének is szeptember volt az ünnepe. A szüreti felvonulások, szokások, mulatságok a szőlőtermelő vidékeken ma is élnek.

Népművészet, régi mesterségek

A népművészet pontosan kifejezi az emberek vágyait, érzéseit, örömét, szenvedését. Ma is szinte minden lakásban előfordul valamilyen népművészeti tárgy. A népművészetnek több ága van: a népmese, népzene népi építészet, szövés, hímzés, fafaragás, fazekasság, kosárfonás, mézeskalács készítés, bőrművesség, festészet, pingálás.

8. ÁLLOMÁS: ISKOLAKERT

A Református Kollégium bejáratával szemben találjuk az iskolakertet, mely a Kossuth és az Erdélyi Kollégium parkját foglalja magába. Az 1980-as években természetvédelmi területté nyilvánított Iskolakert sajátos nemzeti érték, mely egyedülálló az országban. Itt található az ország elsőnek megépült Tornacsarnoka, amelyet ma is eredeti funkciójának megfelelően használnak a diákok. 1878-ban épült meg a kollégium tornacsarnoka, melyet az országban legrégebb tornatermének tartanak. A héhektáros terület, mint iskolakert az országban egyedülálló. Ezekben az iskolakertekben eredetileg tanítás folyt, ezt a célt szolgálták a sétautak mentén kialakított padosorok. Idős fái egyrészt a régi fűvészkert maradványai, másrészt az ötven évvel ezelőtti parképítés emlékei. A növényanyag néhány különlegessége a legelső fásítások idejéből származó 3 magas kőris és 4 öreg hársfa. A park délkeleti peremén álló 5 hársfapéldány egyike a kislevelű és ezüstlevelű hársnak olyan fajhibridje, mely csak egyedül itt fordul elő az országban. Egy másik ritka hársváltozat a *Tilia cordata* var. major. A tornatér túloldalán szintén az első telepítések idejéből származó 2 feketefenyő és magas kőris található. A Lorántffy Zsuzsanna szobrától induló sugárút mentén 2 feketedió és kocsánytalan tölgycsoport is a régi fűvészkert emlékét őrzi és egy 100 év körüli tiszafa is található itt. Ma is korai juharból van a legtöbb. A parkot ma már 60-éves nagylevelű és ezüsthársfa-sor szegélyezi.

A park méltó környezetet ad a nemzet életében jelentős szerepet betöltő, patakhöz kapcsolódó történelmi személyiségeket és itt tanuló diákokat megörökítő szobroknak: Bessenyei György, Csokonai Vitéz Mihály, Egressy Béni, Erdélyi János, Fáy András, Harsányi Zsolt, Kazinczy Ferenc, Kazinczy Gábor, Kazinczy Lajos, Komáromi János, Kossuth Lajos, Lorántffy Zsuzsanna, Móricz Zsigmond, a Pálóczi-Horváth testvérek, Pécsi Sándor, Tompa Mihály, Tóth Ede, és a Kollégium felőli bejáratnál II. Rákóczi Ferenc.

I. állomás: tornaterem

1. az ország első tornaterme	igaz/hamis
2. már nem használják tornateremként	igaz/hamis

3. 1900-ban épült meg igaz/hamis

Hányan éritek körbe a tornaterem jobb oldalán található fát?

II. állomás: Kossuth Kollégium

4. Számoljátok meg hány ablakot láttok az épületen!

5. Négy fának olvashatod itt a nevét, az lesz a feladat, hogy a zacskóban található termékek alapján dönts el, melyik fa termését nem találtad meg. Karikázd be azt!

a) gesztenyefa

b) diófa

c) tölgy

d) hársfa

III. állomás: vasútállomás

6. Sorolj fel minél több szobrot, amit a kirándulás során láttál és megjegyeztél!

.....
.....

Totó

1. Melyik folyó partján fekszik Sárospatak?

a) Tisza

b) Bodrog

c) Sajó

2. Melyik írónk emlékét őrzi a Református Kollégium Múzeuma?

a) Móricz Zsigmond

b) Petőfi Sándor

c) Gárdonyi Géza

3. Melyik épületrész a legrégebbi a várudvarban?

a) Lorántffy-loggia

b) Perényi-szárny

c) Vörös-torony

4. Melyik korban épült a II. Rákóczi vár?

a) barokk

b) reneszánsz

c) gótika

5. Hol található az ország első tornaterme?

a) Várudvar

b) Iskolakert

c) Várkert

6. Kinek a szobra **nem** található meg az Iskolakertben?

a) Petőfi Sándor

b) Kossuth Lajos

c) II. Rákóczi Ferenc

7. Melyik fafajta terjedt el az Iskolakertben?

a) hársfa

b) tölgyfa

c) fűzfa

8. Melyik költőnknek volt a sárospataki várban az esküvője?

a) Babits Mihály

b) Balassi Bálint

c) Bessenyei György

9. Melyik ünnephez kapcsolódik a **villőzés**?
- a) pünkösd   b) húsvét   c) mikulás
10. Melyik nevezetes épület **nem** Sárospatakon található?
- a) Művelődés Háza   b) Országház   c) II. Rákóczi vár
11. Mit mutat be a régi iskolából a Református Kollégium Múzeuma?
- a) osztálytermet   b) tornatermet   c) fűvészkertet
12. Mely kollégiumok találhatóak az Iskolakertben?
- a) Kossuth Kollégium   b) Móricz kollégium   c) Erdélyi Kollégium
13. Melyik fára jellemző: láp-és ligeterdőkben, mocsaras területeken gyakori fa?
- a) fehér fűz   b) enyves éger   c) közönséges nyír
- 13+1. Mit tehetünk a levegő tisztasága érdekében?
- a) autóval járunk   b) szemetet égetünk   c) fákat ültetünk

Kirándulásunk végére értünk, köszönjük az együttműködést, jó tanulást az iskolában.

